

І. Р. Шпалок
Навуковы кіраўнік – **А. В. Браздзіхіна**,
канд. філал. навук, дацэнт

БІБЛЕЙСКІЯ МАТЫВЫ І ВОБРАЗЫ Ў АПАВЯДАННЯХ А. КАЗЛОВА 1990-Х ГАДОЎ

Анотацыя. Артыкул прысвечаны даследаванню біблейскіх алюзій у апавяданнях А. Казлова са зборнікаў 1990-х гадоў «Міражы ценяў» і «І тады я памёр...». Аўтарам вызначаюцца асноўныя біблейскія матывы і вобразы, спосабы іх пераасэнсавання, функцыі ў мастацкай структуры твора, выяўляюцца прычыны іх выкарыстання.

Ключавыя словы: А. Казлоў, біблейскія матывы і вобразы, вобраз, апавяданне, аповед.

Адной з адметнасцей прозы сучаснага беларускага пісьменніка А. Казлова з’яўляецца фальклорна-міфалагічны складнік. Творца звяртаецца да беларускіх традыцыйных вераванняў, біблейска-хрысціянскіх матываў і нават спрабуе вынайсці ўласныя фальклорна-міфалагічныя мадэлі. Прычым біблейскія матывы і вобразы ў межах аднаго тэксту са зборнікаў «І тады я памёр...» і «Міражы ценяў» А. Казлова могуць быць выяўлены як паралельна з беларускімі фальклорнымі, так і асобна ад іх. Да прыкладу, сінкрэтызм міфалогій назіраецца ў апавяданні «Доўгі вечар»: вераб’і ў хрысціянстве маюць пазітыўную семантыку па прычыне таго, што гэтая птушка зменшыла пакуты Хрыста, але яны, паводле беларускіх народных уяўленняў, з’яўляюцца сімвалам нячыстай сілы, птушкамі-шкоднікамі; казёл лічыцца д’яблавай жывёлай, бо яго стварыў чорт па сваім падабенстве, а Бог даў жыццё казлу, але ў язычніцкай рэлігіі ён мае семантыку сямейнага ладу, урадлівасці, дабрабыту. У аповесці «Адкуль з’яўляюцца яны?..» паказаны вобраз Ісуса ў выглядзе «святога» Міколы. У хрысціянстве Мікола – гэта святы, а ў беларускай міфалогіі ён з’яўляецца распадаром замагільнага царства. Зліццё хрысціянскіх вобразаў з вобразамі беларускай міфалогіі звязана з паступовым прыняццем хрысціянства на тэрыторыі Беларусі і з падменаў язычніцкіх вераванняў хрысціянскімі.

Групу тэкстаў з біблейскімі матывамі і вобразамі без дамешкаў беларускага фальклору складаюць такія творы, як «Вар’ятка», «Судны дзень», «Графіня з ружай». У апошніх двух, як слухна зазначае І. Шаўлякова, «<...> настойлівей адгукаецца літаратурная «неаготыка» <...> пры гэтым не выклікае сумненняў унутраная арыентаванасць творцы на рэалістычны метаад аднаўлення рэчаіснасці» [1, с. 57].

Твор «Судны дзень» прасякнуты эсхаталагічнымі матывамі. Галоўная гераіня Гарына бачыць сон пра канец свету. Яна распавядае пра гэта свайму хлопцу Антосю, бо баіцца жыць і адчувае набліжэнне смерці. Хлопец у адказ, гаворачы пра сум свайго жыцця, прызнаецца ў жаданні здзейсніць самагубства, але яго штораз спыняюць або будзённыя прычыны матэрыяльнага свету (шкада, што вопратка намокну), або невыкананыя справы. У сне Гарыны падаюцца пераапрацаваныя аўтарам цытаты з Адкрыцця Яна Багаслова. Параўнаем. Апісанне Бога ў творы выглядае як: «І вочы ягоныя палалі агнём» [2, с. 28], што ў Бібліі запісана як «<...> і вочы ў Яго – як полымя вогненнае» [3, с. 1103]. Таксама ў апавяданні згадваецца рака вогненная, у якой гараць грэшнікі і якая ў Адкрыцці з’яўляецца возерам: «А баязлівым і няверным, і паганым і забойцам, і любаблуднікам і чарадзеям, і ідаласлужнікам і ўсім ашуканцам – іхняя доля ў возеры, якое гарыць вагнём і серкаю...» [3, с. 1117]. Выказванне «Людзі – гліна» [2, с. 29] выкарыстана, каб паказаць масавасць, незлічонасць людзей на момант суднага дня. Яно таксама з’яўляецца адсылкай да кнігі Быцця, дзе чалавек параўноўваецца з пылам: «<...> будзеш есці хлеб, пакуль ня вернешся ў зямлю, з якое ты ўзяты; бо пыл ты і ў пыл вернешся» [3, с. 3].

У апавяданні закранаецца тэма пустаты чалавечай душы, якая спараджае абыякавасць: «І ніводнага чыстага няма сярод вас. Ператварайцеся ж у полымя, будзьце вечна чыстымі. Ніхто з вас не меў душы. Яна мёртвай нараджалася ў вас» [2, с. 29]. Або: «Іду па сваім зачараваным коле. І не хачу і не магу з яго збочыць. Тратуар, каштаны, вылузнутыя святлом у цемру вокны. Ведаю кожны свой крок» [2, с. 31]. Гэты эпізод утрымлівае алюзію на міф пра Адама і Еву, якія, пакаштаваўшы забаронены плод, памерлі духоўна. Наступныя пакаленні нараджаліся таксама без душы, і гэта змянілася толькі пасля распяцця Хрыста – прынясення ахвяры. Такой ахвярай у творы з’яўляецца Рамусь. Антось з’яўляецца антыподам Гарыны, якая падаецца асобай, здольнай развівацца культурна і духоўна, тонка адчуваць жывапіс і літаратуру: «Днямі чытала аповяд твайго знаёмага. Мне было сорамна. Чытала яго, а думала пра цябе. Навошта так пісаць, Антось? Ты скажы яму. Дзеля грошай не трэба. Хай лепш займецца сутэнёрствам» [2, с. 31]. Таму дзяўчына і развітваецца з Антосем, бо такі чалавек не можа быць бацькам для яе маленькага сына, не можа выхаваць правільнага чалавека-збавіцеля, якім павінен стаць Рамусь – метафара Хрыста. «<...> будзьце вечна чыстымі праз полымя, бо агонь можа ачысціць душу» [2, с. 29], – у гэтых радках гучыць выразны намёк, што Гарына і Антось – метафара Адама і Евы. Гарына, як і Ева, здзяйсняе грэх – разбурае інстытут сям’і, своеасаблівы рай, а таму і баіцца смерці, бо грэшнікі будуць гарэць у вогненнай рацэ.

У апавяданні «Вар’ятка» А. Казлоў апісвае жыццё старой жанчыны Ганны, якая ходзіць па вёсках, дзе некалі расфарміравалі цэрквы і высецілі святароў. Мінулае гераіні паказана ў двух важных момантах: па-першае, у сваёй вёсцы яна разам з удзельнікамі мясцовага камбеда прагаласавала за ліквідацыю царквы; па-другое, вынікам яе кахання становіцца аборт. Матыў блукання Ганны па вёсках ёсць абрад ачышчэння, а топас яе вандровак стварае вобраз чыстца – месца «часовага знаходжання і ачышчэння душ перад уваходжаннем на нябёсы» [4, с. 1393]. Як падае «Біблейскі даведнік Гелея», у Бібліі толькі адно ўпамінанне чыстца: «Край Аўраамаў <...> – гэта рай, прамежкавае знаходжанне, дзе душы праведнікаў чакаюць уваскрэснення, як пекла – прамежкавае знаходжанне грэшнікаў, што чакаюць суда» [5, с. 465]. Вобраз чыстца ў апавяданні пераасэнсаваны, бо Ганна не з’яўляецца праведніцай і павінна трапіць у пекла, а не ў рай. Гэта пацвяржаецца фіналам твора, дзе аўтар метафарычна спальвае галоўную гераіню: «Царква была драўляная. Каб доўга не валэдзіцца, яе падпалілі... Мігціць усё ўваччу, нейкія іскаркі... быццам паленая саломы» [2, с. 80].

Яшчэ адзін від ачышчэння – вадой – падаецца праз вобраз ракі, якая мае сакральны сэнс. Вада, паводле Бібліі, ачышчала ад пачы з цела, або, у дадзеным выпадку, распусты: «А калі пачыўны вызваліцца ад пачы сваёй, тады павінен ён адлічыць сабе сем дзён на ачышчэнне сваё і вымыць вопратку сваю і цела сваё живою вадой, і будзе чысты» [3, с. 114]. Ганна ачышчае сваю душу праз малітвы за людзей, якія называюць яе вар’яткай: «А цяперака клічуць мяне камітэтчыцай-вар’яткай. Толькі ж якая я вар’ятка, людцы? Цяперака я мудрая. Гэта ў цябя гады была вар’яткай» [2, с. 78]. Хранікальны сюжэт, абарванасць дзеяння, успамінаў Ганны падкрэсліваюць яе вар’яцтва ў мінулым і пераасэнсаванне сваіх паводзін у сучаснасці. Праз успаміны Ганны аўтар паказвае грахі чалавека: богазневажанне – Ганна расфарміроўвала, разбурала цэрквы і высыляла адтуль людзей; распусту, забойства – яна зрабіла аборт. Апошняе сімвалізуе страту будучага пакалення праз грахі папярэдняга.

Галоўны герой апавядання «Графіня з ружай» Вацэк выпадкова сустракае жанчыну з лялькай на руках і чорнай ружай у валасах, якая называе сябе Графіняй. У выніку здрады яна страціла ўсё. Вацэк і Графіня ідуць у царкву, а пасля – дадому да Графіні, каб правесці час разам. Пасля гэтага вечара Вацэк загахаўся ў Графіню, але яна не адказвае на тэлефонныя званкі і не адчыняе дзверы. Графіня з лялькай на руках нагадвае Мадонну, пакутніцу, а сама цацка – метафара ідэальнага чалавека, збаўцы: «Я не святая!... О, Божа, як я забыталася, якія пакуты перанесла. Хочацца быць лепшай, чым ёсць, а не атрым-

ліваецца...» [2, с. 83]. І далей: «Я паганая, дрэнная. Толькі не пакідай мяне сёння. Не губі. Адзінота горш за сіло» [2, с. 86]. Паводле сюжэта апавядання, у Графіні няма дзяцей, і таму яна выходзіць толькі ляльку як ідэю новага чалавека. Але жанчына здзяйсняе грэх – распусту з галоўным героем Вацэкам і такім чынам перакрэслівае магчымасць нараджэння збаўцы. Сакральнае значэнне мае і чорная ружа, якая метафарычна адлюстроўвае заняпад сіл, смутак, што пацвярджаецца паводзінамі і знешнім выглядам гераіні: «Жанчына ішла апусціўшы галаву, <...> у забытых ветрах валасах з трагічнай скупасцю тырчэла чорная ружа» [2, с. 81]. Так аўтар паказвае неабходнасць маральнай перабудовы грамадства.

Важнае месца ў творы займае апазіцыя «святло – цемра». Вацэк уяўляе сабой светлы вобраз, метафарычна – вобраз Ісуса, якога шукае Графіня з чорнай ружай, каб уратаваць сябе і перарадзіцца пасля здрады мужу. У царкве жанчына не атрымала даравання сабе самой, таму яна звяртаецца да Вацэка, цытуючы Евангелле ад Іаана, дзе Ісус даруе распустніцы. Перараджэнне Графіні ўсё ж адбываецца, бо Вацэк набывае яе адмоўныя ўласцівасці, а жанчына ў фінале твора знікае: «Маўчыць графінін тэлефон. Зачынены дзверы» [2, с. 87].

Усе тры творы ў ідэйна-зместавым сэнсе ўтвараюць цыкл: цэнтральнымі персанажамі тут з’яўляюцца няшчасныя, адзінокія жанчыны-пакутніцы – Гарына, Ганна, Графіня (нават імёны гераінь сугучныя); ва ўсіх апавяданнях уздымаюцца праблемы існавання будучага пакалення і грахоўнасці чалавека. Калі паставіць іх у пэўным парадку ў кампазіцыі зборніка, то можна трактаваць «Судны дзень» як пралог, «Графіню з ружай» як канцэнтраваную ідэю цыкла, «Вар’ятку» як эпілог.

Такім чынам, біблейскія матывы і вобразы ў прозе А. Казлова 1990-х гг. прысутнічаюць як у спалучэнні з беларускімі традыцыйнымі вераваннямі (апавяданне «Доўгі вечар», аповесць «Адкуль з’яўляюцца яны?..»), так і як самадастатковая з’ява (апавяданні «Судны дзень», «Графіня з ружай», «Вар’ятка»). Часцей за ўсё яны праступаюць у выглядзе сімвалаў, алюзій і рэмінісцэнцый, адкрытай ці прыхаванай цытацыі. З дапамогай гэтага пласту матываў А. Казлоў закранае тэмы адзіноты, бездухоўнасці, страчанасці самабытнай культуры і рэлігійнасці; раскрывае праблемы існавання будучых пакаленняў і грахоўнасці прыроды чалавека.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Шаўлякова, І. Л. Сапраўдныя хронікі Поўні : артыкулы і рэцэнзіі / І. Л. Шаўлякова. – Мінск : Літаратура і Мастацтва, 2011. – С. 54–60.
2. Казлоў, А. С. Міражы ценяў / А. С. Казлоў. – Мінск : Выдавецтва ЦК КП Беларусі, 1990. – 128 с.
3. Біблія [Электронны рэсурс] / пераклад В. Сёмухі. – Рэжым доступу : https://ebible.org/pdf/bel/bel_all.pdf. – Дата доступу : 19.09.2022.
4. Элзуэлл, У. Большой библейский словарь / У. Элзуэлл, Ф. Камфорт. – Санкт-Петербург : Библия для всех, 2005. – 1503 с.
5. Библейский справочник Галлея. – Санкт-Петербург : Библия для всех, 2006. – 784 с.

Abstract. The article is devoted to the study of biblical motifs and images of A. Kozlov’s stories of the 1990s from the collections “Mirages of shadows” and “And then I died...”. The author explores biblical motifs and images, ways of their reinterpretation, their functions in the artistic structure of the work, and reflects the reasons for use.

Keywords: A. Kozlov, biblical motifs and images, image, story, narrative.